

sådan avgränsning görs, men det känns ibland lite synd, då boken annars kanske ännu tydligare hade kunnat knyta an till dagens intensiva debatter om vikten av (och hoten mot) den akademiska friheten. Betydelsen av den akademiska friheten har omförhandlats många gånger under historiens lopp, något Östling på ett förtjänstfullt sätt lyfter fram i *Kunskapens stora hus*. Här sammanvävs idéer om universitetens samhällsroll och olika modeller för dess organisation, med uppfattningar om vilken kunskapsproduktion som ska ses som värdefull eller inte, och varför. Här nöjer sig Östling med att konstatera att historiska insikter kan hjälpa oss att ta ut kursen i en oviss framtid, men jag hade gärna sett att han antytt i vilken riktning dessa insikter för oss.

Umeå universitet

JENNY EKLÖF

Agneta Ney, *Vänskap mellan kvinnor på vikingatiden: Om urval och historisk skrivning i de isländska sagorna* (Lund: Nordic Academic Press 2023). 201 s.

Agneta Neys monografi om vänskap mellan kvinnor på vikingatiden nämner inte Bechdeltestet, ett test ”med vilken en films framställning av kvinnor kan bedömas” enligt Wikipedia. Men en liknande analys av Islänningasagorna skulle kunna göras som med samtida filmer: hur många sagor visar kvinnor som talar med varandra om något annat än män? Neys bok presenterar olika exempel på kvinnor som talar med varandra, ibland som ett tecken på att de ingår i ett förhållande som skulle kunna beskrivas som känslomässig vänskap. Män eller mäns intressen är dock ofta ämnet. Det finns dessutom exempel på kvinnor som interagerar utan att samtala. Men Bechdeltestet uppmärksammar hur representation av kvinnor kan vara bara en mycket begränsad del av verkligheten och testet kan av denna anledning vara bra att ha i åtanke när man vill komma åt – som Ney vill – hur berättelser med kvinnliga karaktärer från 1200-talet kan användas som historiska källor för aspekter av kvinnors livsvillkor under vikingatiden.

Ney börjar sin analys i kapitel 1 genom att beskriva tidigare forskning om vänskap på vikingatiden och ställa olika frågor. I det andra kapitlet fokuserar hon på i vilken utsträckning man kan använda sagorna från medeltiden som historiskt källmaterial för livet under vikingatiden, och mer specifikt hur man ska använda dem för att analysera och förstå vänskap mellan kvinnor. En överblick över kvinnliga karaktärer i Islänningasagorna kommer i kapitel 3. Sammanfattningen, och boken som en helhet, använder sig väl av den svenska översättningen av Islänningasagorna som kom ut

2014 och Ney följer "den senaste svenska utgåvans indelning i fem volymer" (s. 41). För läsare som har denna utgåva kommer Neys observationer att vara mycket användbara. Ney påpekar, till exempel, att "det är främst ur den andra volymen med titeln *Fredlösa, skalder och kämpar* som exemplen [av vänskap mellan kvinnor] är hämtade ur" (s. 155). Det finns dessutom flera intressanta kommentarer om hur vänskapsterminologi och könade begrepp har översatts till svenska, som uppmärksammar skillnader mellan de två språken och begränsningar i översättningar. *Gríðkonur* översätts inte utan problem till det svenska "tjänstekvinnor" eller "pigor" (s. 89); en passande svensk motsvarighet till *ástfóstr* är svårt att hitta (s. 121); och "sätaste vänner" är kanske för känslomässigt laddat för att översätta den politiska vänskapen (*vinátta*) mellan Þorbjörg och Kjölvor i *Víglundar saga* (s. 145).

Med början i kapitel 4 kommer exempel på olika typer förhållanden mellan kvinnor som skildras i sagorna. Först ligger fokus på kvinnliga rumsligheter såsom västugan i kapitel 4 och storstugan och fäbodrar i kapitel 5. Kapitel 6 handlar om "släktbandens vänskap" och delas upp i "svägerskor emellan", "fostringstema", "mor och dotter" och "om systrar". Det finns intressanta exempel på känslomässiga relationer mellan kvinnor, till exempel mellan svägerskorna Jöfriðr och Þorgerðr i *Gunnlaugs saga orms tungu*, som samarbetade för att undvika att ett flickebarn sattes ut. I början av sektionen om "mor och dotter" påpekar Ney att "det kan förvisso diskuteras om ett släktband mellan mor och dotter kan definieras som ett vänskapsband" (s. 124). Slutsatsen är dock att "då studien handlar om band mellan kvinnor bör även band mellan mor och dotter inkluderas" (s. 124). En mer utförlig diskussion av släktskap och vänskap hade varit mycket välkommen: det är inte bara band mellan mor och dotter utan alla släktskapsband som kan ifrågasättas sett från vänskapsperspektivet.

I en artikel om vänskap mellan kvinnor från 2014 skriver Natalie Van Deusen att "although kinship most certainly can involve friendship, friendship and kinship as social roles are viewed as mutually exclusive" (s. 54). Hon skriver vidare att "female friendship [...] posed a threat to kinship" (s. 65) och att "women [...] were expected to fulfill their needs for close, interpersonal relationships through their kin" (Natalie Van Deusen, "Sworn Sisterhood? On the (near-) absence of female friendship from the *Islendingasögur*", *Scandinavian Studies* 86 (1)). Detta kan anses som en förklaring till varför sagorna undvek att visa kvinnliga vänskaper bortom släkten, och mer utrymme hade kunnat getts åt att diskutera de ideologiska krafter som verkar ha dragit en skarp gräns mellan vänskap och släktskap.

Kapitel 7 har som fokus "vänskap mellan kvinnor utan släktband" och består av bara sju sidor, vilket är ganska talande. Boken heter "Vänskap mellan kvinnor på vikingatiden" men ibland känns denna titel för snäv. Det går

många sidor utan att en bevislig vänskap beskrivs. På sidan 99 (av 158) skriver Ney att "så här långt är det få relationer mellan kvinnor som kan definieras som vänskapliga" (där nämns dock Þorbjörg lítilvölvas tilltal på Guðriðr som "dotter", ett av få exempel som verkar ganska tydligt). Ney och andra forskare har varit öppna med att det finns relativt lite belägg för vänskap mellan kvinnor i sagorna ("min tidigare erfarenhet av källorna säger mig på förhand att sådana band inte är särskilt frekvent", s. 25). Anledningen till att det finns så få exempel är i sig själv en intressant fråga. Men givet bristen kunde ett bredare perspektiv på kvinnorelationer – som finns i några exempel men inte i titeln eller de explicita forskningsfrågorna – kanske ha bidragit till att sätta vänskap mellan kvinnor i ett mer tydligt sammanhang.

Titeln nämner också "urval". Vilka var de urvalskriterier som orsakade att författarna under medeltiden inte skildrade många vänskapsförhållanden mellan kvinnor? Ett sätt att kanske få tillgång till ett bredare urval kunde vara att söka bland andra genrer. Förutom lite diskussion om eddadikten *Oddrúnargrátr* har Ney inte gjort det: i kapitel 2 nämner hon att "för den här studien är det [...] enbart Islänningasagorna som utgör källor" (s. 29). Anledningen är att den forskning som finns om vänskap mellan män också har fokuserat på Islänningasagorna (till exempel Jón Viðar Sigurðssons *Den venlige vikingen* från 2010). Boken kompletterar därför vad som redan finns. Det känns lite som ett missat tillfälle. Forskning om medeltidens Island, oftast utförd av män, har länge fokuserat mer på förhållandevis realistiska eller historiska genrer och mäns roll i dem. Genom att inte återspegla tidigare forskning kunde Ney ha hittat ett bredare urval av exempel på förhållande mellan kvinnor (till exempel från forntidssagor eller riddarsagor). Mer fantasirika genrer har inte alltid varit populära bland historiker, men det kan vara så att författarna till sådana sagor inte var så bundna till en ideologi som utesluter skildringen av vänskap mellan kvinnor. Berättelserna skulle inte äga rum i vävstugor på isländska gårdar, men mentaliteterna bakom dem kunde möjligtvis ge uttryck för "seglivade genusstrukturer" som överlevde från vikingatiden. Neys bok är en perfekt utgångspunkt för framtida forskning som tar sig an en sådan utmaning.

Göteborgs universitet

PHILIP LAVENDER